

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

احکام استفاده از رحم جایگزین

www.ketab.ir

دکتر وحید زارعی شریف

عضو هیئت علمی دانشگاه و وکیل پایه یک دادگستری

سرشناسه : زارعی شریف ، وحید ، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدید آور : احکام استفاده از رحم جایگزین / وحید زارعی شریف.
مشخصات نشر : رشت: وارسته، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری : ۲۶۲ ص. : جدول .
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۸۶-۲۰-۱
وضاحت فهرست نویسی : فیا
یادداشت : کتابنامه .
موضوع : مادر جانشین (فقه)
رده بندی کنگره : BP ۶/۱۹۸/م۱۶ز۲۱۳۸۹
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی : ۲۰۷۸۲۴۰



کتابخانه ملی و اسناد

نام کتاب : احکام استفاده از رحم جایگزین
مؤلف : دکتر وحید زارعی شریف
لیتوگرافی : همراهان
چاپ و صحافی : توکل
حروفچینی : هنر و اندیشه
طراح روی جلد : میثم وارسته
شمارگان : ۵۰۰
سال چاپ : بهار ۱۳۹۳
نوبت چاپ : اول
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۸۶-۲۰-۱
قیمت : ۱۲۵۰۰۰ ریال

تلفن : ۲۲۳۲۶۴۴

آدرس : رشت . میدان گاز ، خیابان نامجو

«فهرست مطالب»

عنوان	صفحه
مقدمه	۹
الف) بیان و طرح مسئله	۹
ب) پرسش‌های اصلی و فرعی و فرضیه‌ها	۱۱
ج) پیشینه پژوهش درباره موضوع	۱۲
د) ضرورت، اهمیت و هدف پژوهش	۱۴
ه) روش پژوهش و سازمان دهی	۱۶
فصل یکم: کلیات	
بخش یکم: معنانشناسی رحم جایگزین	۱۹
مبحث یکم: تعریف نازایی	۱۹
مبحث دوم: تعریف جایگزینی رحم	۲۲
مبحث سوم: انواع جایگزینی	۲۴
۱) جایگزینی نسبی و کامل	۲۴
۲) جایگزینی با لقاح داخلی و خارجی	۲۷
مبحث چهارم: کاربردهای جایگزینی	۲۹
۱) فقدان رحم	۳۰
۲) وجود نقص در ساختار رحم	۳۱
۴) عدم انطباق جنینی و مادری	۳۲
۵) زمینه‌های روانی و اجتماعی	۳۴
بخش دوم: مکانیزم جایگزینی رحم	۳۶
مبحث یکم: گزینش و ارزیابی	۳۶
۱) ارزیابی وضعیت زوجین نابارور	۳۶
۲) انتخاب بانوی صاحب رحم	۳۸
۳) پذیرش مقررات جانشینی	۴۱
۴) مشاوره مستقل	۴۲
مبحث دوم: لقاح و بارداری	۴۴
۱) اخذ اسپرم و تخمک	۴۴
۲) تلقیح اسپرم و تخمک و تشکیل جنین	۴۵
الف) در داخل رحم جانشین	۴۵

۴۶ (ب) لقاح در محیط آزمایشگاه
۴۸ (۳) انجماد جنین
۴۸ (۴) لانه گزینی جنین
۴۹ مبحث سوم: نقش مراکز درمان ناباروری در فرایند جایگزینی

فصل دوم: حکم تکلیفی جایگزینی رحم و مبانی آن

۵۴ بخش یکم: نظریه حرمت جایگزینی رحم
۵۸ مبحث یکم: آیات متضمن وجوب حفظ فرج
۵۹ (۱) مستندات قرآنی
۶۱ (۲) بیان استدلال
۶۲ (۳) نقد و بررسی دلالت آیات بر حرمت رحم جایگزین
۶۴ مبحث دوم: روایات متضمن حرمت انزال منی در رحم اجنبیه
۶۴ (۱) متن روایات
۶۶ (۲) بیان استدلال
۶۷ (۳) نقد و بررسی دلالت روایات متضمن نهی از استقرار منی در رحم اجنبیه
۶۹ مبحث سوم: روایات متضمن لزوم احتیاط در فروج
۷۰ (۱) متن روایات متضمن لزوم احتیاط در فروج
۷۵ (۲) نقد و بررسی دلالت روایات بر حرمت جایگزینی رحم
۷۸ مبحث چهارم: روایات متضمن نهی از اختلاط انساب
۸۰ (۱) آیات و روایات و کیفیت دلالت آنها بر نهی از اختلاط انساب
۸۲ (۲) نقد و بررسی آیات و روایات مورد استفاده در نهی بر اختلاط انساب
۸۴ مبحث پنجم: اصل کرامت انسانی و تنافی آن با رحم جایگزین
۸۶ (۱) کیفیت استدلال به اصل کرامت در عدم جواز رحم جایگزین
۸۸ (۲) نقد و بررسی استدلال به اصل کرامت در اثبات عدم جواز رحم جایگزین
۹۲ بخش دوم: نظریه حلیت جایگزینی رحم و مبانی آن
۹۶ مبحث یکم: اباحه جایگزینی رحم
۹۷ (۱) بیان استدلال
۱۰۰ (۲) بررسی استدلال بر اباحه در جواز جایگزینی رحم
۱۰۲ مبحث دوم: تمسک به اصل برائت در جواز جایگزینی رحم
۱۰۳ (۱) بیان استدلال
۱۰۵ (۲) نقد و بررسی استدلال بر اصل برائت در جواز جایگزینی رحم
۱۰۷ بخش سوم: نظریه جواز جایگزینی رحم در فرض ضرورت
۱۱۲ (۱) بیان استدلال

۱۱۳	نقد و بررسی استدلال بر ضرورت در جواز جایگزینی رحم
۱۱۸	نتیجه گیری

فصل سوم: احکام وضعی مترتب بر جایگزینی رحم

۱۲۱	بخش یکم: نسب و آثار مترتب بر آن
۱۲۱	مبحث یکم: مفهوم نسب در جایگزینی رحم
۱۲۱	(۱) تعریف نسب
۱۲۳	(۲) نسب در عرف
۱۲۵	(۳) معیار شرعی نسب
۱۲۶	الف) نفی نسب در زنا و ادله آن
۱۲۸	ب) ثبوت نسب در زنا و ادله آن
۱۳۲	(۴) نتیجه گیری
۱۳۵	مبحث دوم: ابوت و عناصر سازنده آن
۱۳۶	(۱) منی و ابوت
۱۳۸	(۲) فراش و ابوت
۱۳۸	الف) صحیحہ حلبی
۱۳۹	ب) فقه الحدیث
۱۴۳	(۳) صدق ابوت بر طفل ناشی از اسپرم در جایگزینی رحم
۱۴۶	مبحث سوم: امومت در رحم جایگزین
۱۴۷	(۱) نظریه مادر بودن زوجه صاحب تخمک و ادله مورد استناد آن
۱۵۱	(۲) مادر بودن صاحب رحم و ادله مورد استناد این نظریه
۱۵۸	(۳) نظریه دوماذری و مستندات آن
۱۵۹	(۴) نظریه نفی امومت
۱۶۱	(۵) نظریه مختار
۱۶۲	مبحث چهارم: نقد و بررسی نظریه حرمت بین ولد و صاحب رحم
۱۶۴	(۱) قیاس با قرابت رضاعی
۱۶۴	الف) بیان استدلال
۱۶۷	ب) نقد و بررسی استدلال به قیاس در نشر حرمت
۱۶۹	(۲) حرمت نکاح با جزء خود
۱۷۰	(۳) حرمت قابلہ مریبه
۱۷۱	(۴) رعایت احتیاط
۱۷۲	(۵) ضابطه عرفی
۱۷۳	(۶) نتیجه گیری

۱۷۴.....	مبحث پنجم: رابطه توارث بین صاحبان اسپرم و تخمک و طفل
۱۷۷.....	مبحث ششم: نفقه
۱۸۰.....	مبحث هفتم: ولایت صاحب اسپرم بر طفل متولد از رحم جایگزین
۱۸۱.....	مبحث هشتم: حضانت
۱۸۴.....	بخش دوم: قرارداد رحم جایگزین و مسئولیتهای ناشی از آن
۱۸۶.....	مبحث یکم: ماهیت قرارداد رحم جایگزین
۱۸۷.....	(۱) تعریف قرارداد
۱۸۸.....	(۲) اقسام قرارداد رحم جایگزین
۱۹۰.....	(۳) نحوه تنظیم قرارداد رحم جایگزین
۱۹۶.....	(۴) نتیجه گیری
۲۰۰.....	مبحث دوم: حکم منفعت رحم
۲۰۲.....	(۱) ماهیت حقوقی رحم
۲۰۳.....	(۲) تعارض قرارداد رحم جایگزین با حقوق شخصی صاحب رحم
۲۰۵.....	(۳) نتیجه گیری
۲۱۰.....	مبحث سوم: اعتبار قرارداد رحم جایگزین
۲۱۱.....	(۱) تعیین موضوع
۲۱۴.....	(۲) مقدور بودن
۲۱۵.....	(۳) مشروعیت
۲۱۸.....	(۴) قصد و رضای طرفین
۲۲۰.....	(۵) اهلیت
۲۲۰.....	الف) اهلیت عام
۲۲۱.....	ب) اهلیت خاص
۲۲۱.....	(۶) نتیجه گیری
۲۲۲.....	مبحث چهارم: مسئولیت قراردادی
۲۲۴.....	(۱) حقوق و تکالیف طرفین
۲۲۴.....	الف) حقوق و تکالیف زوجین متقاضی در قرارداد رحم جایگزین
۲۲۶.....	ب) حقوق و تکالیف صاحب رحم در قرارداد رحم جایگزین
۲۲۷.....	(۲) نمونه رای در یک دعوی مربوط به قرارداد رحم جایگزین
۲۲۹.....	مبحث پنجم: حقوق اشخاص ثالث
۲۳۲.....	(۱) شوهر صاحب رحم
۲۳۲.....	الف) تمکین
۲۳۴.....	ب) منع اشتغال
۲۳۵.....	ج) اشتراط اذن شوهر صاحب رحم

- ۲۳۸..... (د) عدول از اذن.....
- ۲۳۹..... (۲) سایر محارم صاحب رحم.....
- ۲۴۰..... (۳) جنین.....
- ۲۴۱..... (۴) فرزند صغیر صاحب رحم.....
- ۲۴۱..... (الف) طفل شیرخواره.....
- ۲۴۲..... (ب) صغیر بالای دو سال.....
- ۲۴۳..... (۵) ولی قهری صاحب رحم.....
- ۲۴۵..... (۶) پزشک متخصص و مؤسسه ناباروری.....
- ۲۴۶..... (۷) بیمارستان محل تولد طفل.....
- ۲۴۷..... (۸) سازمان ثبت احوال.....
- ۲۴۹..... مبحث ششم: ضمان قهری.....
- ۲۵۲..... فهرست منابع و مراجع.....
- ۲۵۳..... (الف) فارسی.....
- ۲۵۶..... (ب) عربی.....
- ۲۶۱..... (ج) انگلیسی.....

www.ketaboo.ir

«مقدمه»

الف) بیان و طرح مسئله:

از دیرباز و در همه مکاتب و جوامع بشری، خانواده از جایگاه ویژه و والایی برخوردار بوده است. انسان از همان بدو آفرینش، تشکیل خانواده داد تا از این منظر، هم آرامش روحی و روانی به دست آورد و هم در سایه تعاون و همکاری با جنس مخالف، نسل بشر را استمرار بخشد. بی تردید خانواده، نهاد اجتماعی مقدسی است که در جهت نظم بخشیدن به روابط انسانی و با هدف تداوم نسل بشر بنیان نهاده شده، و هر گونه بی نظمی در از کان آن، موجب اضمحلال آن و در نتیجه خطری برای اهداف آن خواهد بود. یکی از اموری که هدف تشکیل خانواده را عقیم گذارده و آن را با خطر فروپاشی مواجه می‌سازد، مشکل «ناباروری» است؛ چنان که بر اساس گزارش سازمان بهداشت جهانی ملل متحد (WHO) بسیاری از خانواده‌های دنیا (بیش از ۸۰ میلیون نفر) با مشکل ناباروری مواجه‌اند، که غالباً در صورت عدم استفاده از تکنیکهای جدید پزشکی، چاره‌ای جز طلاق نخواهند داشت. آمارها حاکی از این واقعیت تلخ است که ناباروری، سومین عامل طلاق به شمار می‌آید.^۱

باروری حاصل مکانیزم لقاح اسپرم زوج و تخمک زوجه در لوله رحمی زوجه و پس از آن نگهداری جنین حاصله در داخل رحم زوجه است، بنابراین، باروری به سه عامل و فاکتور اصلی نیازمند است: اسپرم، تخمک و رحم. اگر خانواده‌ای هر یک از سه فاکتور فوق را نداشته باشد، می‌توان گفت که با مشکل ناباروری مواجه شده است.

بر اساس جدول ۱-۱ در هر خانواده، یا زوج اسپرم دارد یا ندارد، و در هر صورت نیز یا زوجه تخمک دارد یا ندارد، و بالاخره، زوجه یا رحم دارد یا ندارد، از جمع صور فوق، هشت صورت به وجود خواهد آمد. در صورت اول که زوج اسپرم دارد و زوجه نیز رحم و تخمک دارد،

۱ - Mosher, W., d., "Reproductive Impairments in the United States. 1965-1982", Demography, (1985), 22:415.

مشکلی برای باروری وجود ندارد، لذا از محل بحث خارج است، اما در هفت قسم بعدی، که حداقل یکی از عوامل باروری موجود نیست، مشکل ناباروری وجود خواهد داشت و می‌بایست برای حل آن چاره‌ای اندیشید.

ردیف/عامل	اسپرم	تخمک	رحم	راه حل پزشکی
۱	+	+	+	مشکلی ندارند
۲	+	+	-	رحم جایگزین
۳	+	-	+	اهدای تخمک
۴	+	-	-	اهدای تخمک + رحم جایگزین
۵	-	+	+	اهدای اسپرم
۶	-	+	-	اهدای اسپرم + رحم جایگزین
۷	-	-	+	اهدای جنین
۸	-	-	-	اهدای جنین + رحم جایگزین

«جدول شماره ۱-۱»

خوشبختانه پیشرفتهای اخیر علم پزشکی توانسته جهت پاسخگویی به نیاز هر یک از هفت قسم خانواده‌هایی که با مشکل ناباروری مواجه هستند روشهای درمانی خاصی را توصیه نماید. مثلاً با استفاده از داروهای مناسب یا اعمال جراحی، قوای اسپرم یا تخمک سازی زوجین نابارور را بهبود بخشد؛ اما اگر اینگونه امور درمانی موثر واقع نگردد، دیگر چاره‌ای جز تهیه اسپرم یا تخمک و یا استفاده از رحم افراد دیگر باقی نخواهد ماند. با این حال، بررسی فقهی و حقوقی همه روشهای بکار گرفته در علم پزشکی برای انواع مختلف خانواده‌های نابارور، امری دشوار خواهد بود، و قطعاً این کتاب نخواهد توانست همه آنها را بررسی نماید، لذا تنها یکی از هفت قسم زوجین نابارور را مطرح نموده، و وفق قواعد حقوقی به نظم در می‌آوریم. شاید محققان دیگری این راه را ادامه داده و شش گروه دیگر را نیز مورد بررسی فقهی و حقوقی قرار دهند.

آن روشی را که ما در این مجال، مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد، مربوط به خانواده از نوع دوم است. خانواده‌ای که در آن، زوج اسپرم دارد اما زوجه علی‌رغم این که دارای تخمک است؛ لیکن رحم ندارد. روشی را که علم پزشکی برای درمان این نوع ناباروری پیشنهاد نموده،

تحت عنوان «رحم جایگزین» یا «Surrogasy» نامگذاری شده است. این روش جهت بخشی از درمان گروههای چهارم، ششم و هشتم نابارور نیز همراه با روشهای دیگر توصیه شده است، لذا چنانچه مبانی حقوقی روش رحم جایگزین مشخص گردد، تکلیف بخش مربوطه از شیوه های درمانی مذکور نیز روشن خواهد شد. مسأله اصلی این پژوهش، حول محور خانواده ناباروری دور می زند که دارای اسپرم و تخمک هستند اما رحم ندارند و به مسائلی چون روش های اهدای اسپرم یا تخمک یا جنین نخواهیم پرداخت.

ب) پرسش های اصلی و فرعی و فرضیه ها:

مسئله مورد بحث این کتاب، مرتبط به مشکل آن دسته از زوجینی است که به دلیل اشکالاتی در رحم زوجه، نظیر ابتلاء به سرطان رحم یا نداشتن رحم به طور مادرزادی و عدم امکان حمل جنین، گرفتار معضل ناباروری اند (یعنی اسپرم و تخمک آنان اشکال ندارد). در چنین شرایطی می توان از اسپرم زوج و تخمک زوجه برای تشکیل جنین استفاده نمود. بدین ترتیب که پس از تحریک تخمک گذاری و جمع آوری تخمکهای زوجه در اتاق عمل، تخمکهای مزبور را با اسپرم زوج در آزمایشگاه جنین شناسی تلقیح و جنین حاصل را به رحم زن دیگری که او را زن حامل (صاحب رحم) می نامند، با موافقت قطعی وی و همسرش، منتقل می نمایند و پس از ختم بارداری و وضع حمل، نوزاد حاصل را به زوجین صاحب اسپرم و تخمک تحویل می دهند. بنابراین، سوال های اساسی قابل طرح، عبارتند از:

۱. حکم تکلیفی استفاده از رحم جایگزین چیست؟
۲. آیا بین صاحبان تخمک و اسپرم و طفل متولد از این روش، نسب شرعی برقرار است؟
۳. رابطه بین صاحب رحم و شوهر او با طفل ناشی از رحم جایگزین چیست؟
۴. وضعیت محرمیت، ارث، نفقه، ولایت و حضانت در رحم جایگزین چگونه است؟
۵. آیا قرارداد رحم جایگزین، صحیح و نافذ است؟ در صورت صحت، چه آثاری بر آن مترتب می باشد؟

فرضیه ها نیز عبارت اند از:

۱. استفاده از رحم جایگزین، جایز است.
۲. بین صاحبان اسپرم و تخمک با طفل متولد از رحم جایگزین، نسب شرعی برقرار است.
۳. بین صاحب رحم و خویشاوندان وی با طفل در رحم جایگزین، طبق نظام محرمیت رابطه حرمت برقرار است.